

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE PROCESS OF INTERACTION BETWEEN FAMILY AND SCHOOL: THEORY AND PRACTICE

Стаття присвячена актуальній проблемі формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї. У статті теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї, а саме: підвищення професійної компетентності вчителів щодо формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї на демократичних засадах; спрямованість виховних зусиль школи і сім'ї на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів; впровадження традиційних та інноваційних форм взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів).

Виокремлено й характеризовано сутнісні ознаки найбільш ефективних форм організації взаємодії школи та сім'ї у процесі формування національно-культурної ідентичності молодших школярів, а саме: традиційні, інтерактивні, масові; комплексу методів: комунікативно-пізнавальні, мотиваційно-виховні, виховання, активні (практичні); засобів: навчально-пізнавальна діяльність та конкретна суспільно корисна праця, масові і добродійні справи, аудіовізуальні засоби.

Аналіз результатів дослідження засвідчив, що проведена дослідно-експериментальна перевірка розробленої і запровадженої у практику методики формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї засвідчила суттєву позитивну динаміку сформованості досліджуваного феномена в експериментальних групах учнів у порівнянні з контрольними групами. За результатами констатувального та формувального етапів дослідження, в експериментальній групі збільшилася кількість дітей, які продемонстрували достатній та фрагментарний рівень сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів, а також зменшилися дані щодо інертного рівня. Проте, результати у контрольній групі лишилися майже незмінними. Таким чином, результати обробки здобутих даних проведеного педагогічного експерименту і їх презентація в табличному вигляді довели, що здобуті результати дослідження є статистично значимими, а отже, підтверджують ефективність розроблених організаційно-педагогічних умов.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, організаційно-педагогічні умови, формування національно-культурної ідентичності, взаємодія сім'ї та школи, учні молодшого шкільного віку.

The article is devoted to the actual problem of formation of national and cultural identity of primary school students in the process of interaction between school and family. The article theoretically substantiates and experimentally verifies organizational and pedagogical conditions for the formation of national and cultural identity of younger schoolchildren in the process of interaction between school and family, namely: increasing the professional competence of teachers regarding the formation of national and cultural identity of younger students in the process of interaction between school and family on a democratic basis; the focus of educational efforts of the school and family on the formation of the national and cultural identity of younger students; introduction of traditional and innovative forms of interaction between teachers and parents aimed at forming the national and cultural identity of younger schoolchildren).

The essential features of the most effective forms of organization of interaction between school and family in the process of formation of national and cultural identity of younger schoolchildren have been allocated and characterized, namely: traditional, interactive, mass; complex of methods: communicative-cognitive, motivational-educational, educational, active (practical); means: educational and cognitive activity and specific socially useful work, mass and charitable deeds, audiovisual means.

The analysis of the results of the study showed that the experimental verification of the developed and put into practice methodology for the formation of national and cultural identity of younger schoolchildren in the process of interaction between school and family showed a significant positive dynamics of the formation of the phenomenon under study in experimental groups of students in comparison with control groups. According to the results of the ascertaining and formative stages of the study, in the experimental group the number of children who demonstrated a sufficient and fragmentary level of formation of the national and cultural identity of younger schoolchildren increased, as well as data on the inert level decreased. However, the results in the control group remained almost unchanged. Thus, the results of processing the obtained data of the pedagogical experiment and their presentation in tabular form proved that the results of the study are statistically significant, and therefore confirm the effectiveness of the developed organizational and pedagogical conditions.

Key words: national and cultural identity, organizational and pedagogical conditions, formation of national and cultural identity, interaction between family and school, primary school age students.

УДК 373.3.064.1:159.923.2]:39(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.2.37>

Силенко Н.І.,
аспірантка кафедри початкової освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні перед суспільством і школою стоїть проблема розвитку особистості свідомого українського громадянина, який поєднує в собі національні риси та самобутність українського народу. І саме національне виховання передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, культури, традицій, звичаїв, мови, формування національної гідності, розвитку особистісних рис громадянина української держави.

Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України «Про освіту», «Про культуру», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», в Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанови Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема національно-культурної ідентичності висвітлена у наукових джерелах, зокрема, у концепціях С. Гантінгтона, Е. Гелнера, А. Етціоні, Е. Сміта, Ю. Хамбермаса, К. Хюбнера проблема національно-культурної ідентичності розглядається у межах неklasичної раціональності та зводиться до усвідомлення народом себе спільною, відмінною від інших, визначення «феномену національності», «національного почуття». До питання формування національно-культурної ідентичності зверталися філософи, психологи, педагоги. У психологічному дискурсі висвітлювалися різні сторони формування національно-культурної ідентичності, серед яких: проблеми патріотичного виховання, національної самосвідомості М. Боришевський [1], В. Гонський [2]. У педагогіці окремі аспекти формування національно культурної ідентичності досліджували Л. Гончар [3], Л. Гуцуляк [4], В. Желанова [5], А. Ігнатуша [6], О. Матвієнко [7;8], Н. Силенко [7; 8], О. Онопрієнко [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас теоретичний аналіз наукових досліджень показав, що проблема формування національно-культурної ідентичності в роботі з молодшими школярами не була предметом окремого дослідження як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті є визначення, обґрунтування та перевірка організаційно-педагогічних умов формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мета формувального етапу дослідження полягала в обґрунтуванні та перевірці організаційно-педагогічних умов формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї. У контексті нашого дослідження під організаційно-педагогічними умовами розуміємо необхідні й достатні обставини, за яких забезпечується ефективне формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї, а саме: підвищення професійної компетентності вчителів щодо формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї на демократичних засадах; спрямованість виховних зусиль школи і сім'ї на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів; впровадження традиційних та інноваційних форм взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів.

Для реалізації першої організаційно-педагогічної умови нами було підготовлено та впроваджено у роботу закладів загальної середньої освіти 8 семінарів-практикумів для вихователів («Формування ціннісного ставлення до Батьківщини», «Батьківсько-виховательський компас», «Мозаїка національно-культурної ідентичності», «Календар взаємодії сім'ї та школи» та «Відкриваємо Україну разом») та тренінгову програму «Основи формування національно-культурної ідентичності молодших школярів».

Для впровадження другої організаційно-педагогічної умови було залучено батьків та вчителів для їх взаємодії з метою розробки та впровадження ігрового комплексу «Україна – моя країна» для дітей молодшого шкільного віку, яка представлена п'ятьма складовими: «Державні народні символи», «Історія в особах та подіях», «Свята та традиції у сім'ї» та «Українська народна творчість».

Впровадження третьої організаційно-педагогічної умови передбачало активізацію пошукової діяльності батьків; надання їм з боку вчителів інструктивної допомоги щодо використання сюжетно-рольової, ігрової творчої діяльності тощо (проект «З любов'ю до України»).

Метою проведення контрольного зрізу було виявлення якісних змін у рівнях сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї та з'ясування стану взаємодії закладу освіти із батьками у контрольних і експериментальних групах.

Перевірка рівня сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї та з'ясування стану взаємодії закладу освіти із батьками у контрольних і експериментальних групах. Перевірка рівня сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї на основі критеріїв «уявлення про патріотизм», «бажання проявляти патріотизм», «прояв патріотизму у поведінці», їх оцінки як результату впровадження в освітній процес організаційно-педагогічних умов, дозволило з'ясувати те, наскільки у батьків та вчителів налагоджено взаємодію, сформовано ставлення до формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи тощо.

На контрольному етапі експерименту у дослідженні брали участь 17 вчителів початкової школи, 239 батьків та 220 учнів молодшого шкільного віку (109 учнів (КГ) та 111 учнів (ЕГ)).

Мета контрольного опитування вчителів полягала у з'ясуванні їхнього ставлення до проблеми формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи в процесі взаємодії школи та сім'ї, їхнього бачення ролі в цьому процесі закладу освіти і сім'ї, а також наявного методичного арсеналу щодо забезпечення процесу формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи після формувального етапу дослідження. З проведеного повторного опитування вчителів стало зрозуміло, що вони (95,7%) майже одногосно визнають важливість формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи в процесі взаємодії школи та сім'ї; більшість вчителів (85%) наразі не влаштовує використання традиційних форм взаємодії з батьками щодо формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи в процесі взаємодії школи та сім'ї, вони віддають перевагу більш нетрадиційним, адже мали можливість особисто переконатися у їх дієвості.

Метою контрольного анкетування батьків було визначення їхнього ставлення до формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи та їхньої готовності до взаємодії з закладом освіти у напрямі формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи після формувального етапу експерименту.

Результати анкетування свідчать про позитивне ставлення та високу зацікавленість батьків у співпраці з педагогами. Аналізуючи дані анкети, ми зрозуміли, що майже всі батьки (85%) вважають формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи необхідною умовою гармонійного розвитку дитини. 95% батьків змінили своє ставлення щодо того, хто повинен займатися формуванням національно-культурної ідентичності учнів початкової школи, тепер більшість батьків

(75%) наголошують на важливості взаємодії з вчителями та іншими працівниками закладів освіти, оскільки співпраця з ними у напрямку формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи, на їхню думку, є більш результативною. Також, батьки стали більше замислюватися над традиціями у родині. Наприклад, 25% батьків, на початку експериментальної роботи не вважали потрібним залучати дитину до участі у підготовці сімейних свят, а тепер змінили свою думку. Ті батьки (35%), які інколи залучали дітей до участі у підготовці сімейних свят, роблять це частіше. Більшість матерів та татусів виявили краще ставлення до надбань українського народу, що виявляється, наприклад, у спільному прослуховуванні українських пісень, перегляді українських мультфільмів та обговоренні своїх вражень разом з дитиною.

Цікавим є той факт, що після виконання формувального етапу дослідження в ЕГ у батьки та вчителі почали сприймати патріотизм більш спокійно, виявляти інтерес до цієї проблеми та відповідати на питання «Чи вважаєте Ви себе патріотом» у більшості випадків. Зокрема, 87% батьків та 89% вихователів відповіли «так».

Для досягнення більш високих результатів було впроваджено організаційно-педагогічні умови. За планом, семінари-практикуми проводилися щотижня, після кожного з яких вчителі отримували завдання опрацювати власні ідеї щодо взаємодії з батьками. Під час семінарів-практикумів було стимульовано вихователів до самостійного пошуку способів взаємодії з батьками. Вчителі запропонували різні форми взаємодії з батьками, наприклад, залучення батьків до творчої діяльності, що було продемонстровано через проведення цікавих заходів патріотичної тематики. Взаємодія з батьками полягала у їх залученні до процесу підготовки костюмів для своїх дітей на такі заходи, як «Казка на новий лад», «Як прапор оселився у планшеті», «Калина, яка вміла співати» тощо. До цікавих вправ, що сприяла взаємодії вихователів з батьками, належить «Патріотичний ланцюжок». Алгоритм дій полягав у виготовленні вчителем шаблонів для утворення емблеми закладу освіти, де виховуються патріоти своєї країни. Наприкінці дня батьки отримували ці шаблони та завдання (алгоритм дій можна було знайти на сторінці закладу в соціальній мережі). На виконання завдання було виділено два дні. Оцінювання робіт проводили за враженнями дітей, їх емоційними розповідями тощо. Серед дівчат та хлопців було зафіксовано позитивні емоції: учні з захопленням розповідали, як виготовляли емблеми, як їм сподобалося добирати засоби для оформлення своїх виробів (це були папір кольоровий, гофрований папір, макаронні вироби тощо). Для покращення взаємин між вчителями та батьками важливо

активізувати спільну роботу. Основою цієї роботи має бути саме взаємоповага та рівність у їх діалозі. В даному аспекті ефективним є проведення тренінгової програми «Основи формування національно-культурної ідентичності у дітей молодшого шкільного віку», де вчителі мають можливість опрацювати практично різні варіації взаємодії з батьками дітей (індивідуальні та групові форми роботи, взаємодія у соціальних мережах, спільна творчість тощо).

Після завершення формувального етапу дослідження та повторного проведення діагностичних завдань для визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи було зафіксовано збільшення показників високого, середнього та зменшення початкового рівнів сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи. Надалі будуть представлені результати контрольних зрізів щодо виявлення змін у рівнях сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи за кожним з критеріїв. У таблиці 1 наведено результати зрізу у контрольній та експериментальній групах за критерієм «уявлення про національно-культурну ідентичність».

Після аналізу результатів учасників контрольної та експериментальної груп встановлено, що у експериментальній групі 56 учнів (50,4%) та 33 учнів (30,28%) у контрольній групі досягли високого рівня знань. Щодо середнього рівня знань, у експериментальній групі його мали 50 учнів (45,04%), а в контрольній групі – 50 учнів (45,87%). Також було помічено зміни в початковому рівні: у експериментальній групі цей рівень мали 5 учнів (4,56%), а в контрольній групі – 26 учнів (23,85%). Такі результати по критерію «уявлення про національно-культурну ідентичність» є переконливими та свідчать про ефективність проведеної формувальної стадії дослідження. Згідно з показниками критерію «уявлення про патріотизм», особливу увагу заслуговують форми роботи, запроваджені у проєктній діяльності (наприклад, дидактичні ігри, ігрові вправи-ситуації тощо) щодо взаємодії вчителя та батьків, оскільки саме у експериментальній групі значно зріс рівень сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи.

Термін реалізації проєкту «З любов'ю до Батьківщини» був короткочасним, але його наповненість

різними видами заходів з традиційними та інноваційними формами роботи з батьками довели результативність під час контрольного зрізу щодо сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи. Наприклад, змістом проєкту передбачено захід для вчителів і батьків «Ігри патріотів», у ході якого ми спостерігали за процесом взаємодії між учасниками, їх зацікавленістю темою патріотичної вихованості, а також обізнаністю щодо роботи з дітьми у даному напрямку. За правилами ігор усіх учасників ми ділили на команди, кожна з яких отримувала певний інформаційний матеріал. За 10 хвилин капітани команд мали «відвідати» інші команди з метою отримання повідомлень за їхніми картками. Коли капітани поверталися до своїх команд, ми надавали їм ще 10 хвилин часу на засвоєння здобутої капітанами інформації та для підготовки 20 тестових запитань для команд-суперників. Зазвичай в іграх брали участь 4 команди, тобто було опрацьовано до 80 запитань. Команди мали по черзі задавати питання суперникам та відповідати на їх питання. Ведучий фіксував на дошці кількість правильних відповідей, що визначало команду-переможця. Після закінчення гри учасники висловлювали своє задоволення від емоцій, від такої інтерактивної взаємодії та вже ініціювали подібні зустрічі в майбутньому.

Для вчителів і батьків ми підготували ряд завдань: складання карти музеїв України; добірка цікавої інформації щодо певного предмету, його історії та значення для суспільства; виконання ролі екскурсоводів, відвідуючи віртуально один з музеїв України; залучення дітей до створення колажів на тему «Музей народознавства». Нами було проведено опитування 120 батьків і вчителів перед проєктом та по завершенні, що довело його актуальність. Надамо приклади відповідей батьків на запитання «Чи було Вам цікаво брати участь у проєкті?» – майже усі батьки відповіли однозначно «так» (95%). На запитання «Оцініть за 10 бальною шкалою те, наскільки корисною для Вас є саме така взаємодія з вихователями» (наприклад, 1 бал – це не корисно для мене і 10 балів – це дуже важливо не лише для мене, а й для моєї дитини) ми отримали такі відповіді: 10 балів поставили 75 (62,5%) батьків; 9 балів поставили 26 (22%) батьків; і 19 (15,5%) батьків оцінили важливість такої взаємодії на 8 балів. Вважаємо, що

Таблиця 1

Рівні сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи за критерієм «уявлення про національно-культурну ідентичність»

Рівні	Експериментальна група (111)		Контрольна група (109)	
	Кі-сть	%	Кі-сть	%
Високий	56	50,4	33	30,28
Середній	50	45,04	50	45,87
Початковий	5	4,56	26	23,85

це високий результат, якого вдалося досягти саме через активізацію взаємодії вчителів і батьків. Це, в свою чергу, сприяло підвищенню рівня сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї і серед учнів експериментальної групи.

Далі зазначимо отримані результати за критерієм «бажання проявляти національно-культурну ідентичність», що подано у таблиці 2.

Під час фіксації отриманих даних було виявлено, що на високому рівні в ЕГ було 58 учнів (52,2%), а в КГ – 33 учні (30,28%). На середньому рівні результати серед учасників ЕГ становили 46 учнів (41,44%), тоді як в КГ результати були меншими: 43 учні (39,44%). Результати щодо початкового рівня показали різницю в 23% між ЕГ та КГ : в ЕГ – 7 учнів (6,36%), а в КГ – 33 учні (30,28%).

Представлені у таблиці 2 кількісні та відсоткові дані також доводять ефективність проведеного формульованого етапу дослідження, а саме впровадження визначених організаційно-педагогічних умов. Активна робота з учасниками ЕГ, що була спрямована на підвищення рівня сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї за показниками критерію «бажання проявляти національно-культурну ідентичність» сприяла підвищенню результатів. Так, наприклад, у контрольному зрізі у ході бесіди про родину, учні з ЕГ з упевненістю давали визначення поняттю «сім'я», із захопленням розповідали про сімейні традиції. І дівчата, і хлопці окрім звичайних святкових подій (привітання членів сім'ї, традиційні сімейні походи тощо) акцентували увагу й на появі нових традицій, що були запропоновані їхніми батьками. Значно вплинув на емоції дітей ЕГ проведений захід «Веселі посиденьки». Організаторами цього заходу були вчителі, які разом з батьками підготували виставу лялькового театру та представили її учням. Сутність заходу полягала в інтерактивній

взаємодії між усіма учасниками педагогічного процесу. Цікаво було спостерігати за реакцією дітей, які не знали про участь батьків у виставі. Так, під час програвання сюжету, вчитель виконував роль посередника між учнями-глядачами та ляльковими героями-батьками. Учні з задоволенням сприймали сюжет, відповідали на запитання вчителя і лялькових героїв та були дуже здивовані, коли по завершенні вистави, аплодуючи, побачили за ширмою своїх батьків. На наш погляд, такий спільний вид діяльності є важливим в умовах сьогодення, вважаємо, це є цінним досвідом і для самих батьків, і для вчителів.

У ході діагностування учасників КГ ми не помітили суттєвих відмінностей між результатами констатувального етапу дослідження. Учні неохоче розповідали про традиції та свята своєї родини; із значними труднощами та відволіканням включалися в обговорення, наприклад, малюнків національно-патріотичного спрямування тощо.

Отримані результати за критерієм «прояв національно-культурної ідентичності молодших школярів у поведінці» подано у таблиці 3.

Результати контрольного зрізу учасників ЕГ та КГ за критерієм «прояв національно-культурної ідентичності у поведінці» показали наступне: у ЕГ результати були високими на високому рівні для 60 учнів (54,05%), тоді як в КГ високий рівень має 35 учнів (32,12%). У виявленні середнього рівня сформованості національно-культурної ідентичності кількісна і відсоткова різниця були також присутні: у ЕГ – 48 учнів (43,24%), а в КГ – 41 учень (37,6%). Значні покращення були помітні у фіксації даних початкового рівня: серед учнів ЕГ початковий рівень сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї продемонстрували 3 учні (2,71%), тоді як в КГ, де не проводилося роботи ні з батьками, ні зучнями, початковий рівень мають 33 учня (30,28%).

Таблиця 2

Рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї за критерієм «бажання проявляти національно-культурну ідентичність»

Рівні	Експериментальна група (111)		Контрольна група (109)	
	Кі-сть	%	Кі-сть	%
Високий	58	52,2	33	30,28
Середній	46	41,44	43	39,44
Початковий	7	6,36	33	30,28

Таблиця 3

Рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї за критерієм «прояв національно-культурної ідентичності у поведінці»

Рівні	Експериментальна група (111)		Контрольна група (109)	
	Кі-сть	%	Кі-сть	%
Високий	60	54,05	35	32,12
Середній	48	43,24	41	37,6
Початковий	3	2,71	33	30,28

В ЕГ зафіксовано значні зміни, як видно з даних, поданих у таблиці 3 Опрацьовуючи із учнями завдання, що були розроблені відповідно до показників критерію «прояв національно-культурної ідентичності у поведінці», ми спостерігали активність учнів у читанні віршів, малюванні державної символіки, співі патріотичних пісень тощо. Учні з ЕГ брали активну участь у всіх заходах, виявляли бажання виконувати головні ролі у ході інсценування сюжетів народних пісень під час музичних занять. У порівнянні з КГ майже усі учні з ЕГ без помилок вказували назви свят, зазначаючи на тому, як святкують їх у своїй родині, яке свято є наступним за календарем, яким чином відбувається приготування до нього тощо. Учні ж з КГ, наприклад, виконуючи завдання про упізнання свят, відчували невпевненість під час розгляду відповідних сюжетних карток. Такі здобутки у сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї ми пояснюємо саме через активізацію взаємодії вчителів і батьків учнів, які є представниками ЕГ.

За результатами констатувального та формувального етапів дослідження (таблиця 4) в ЕГ збільшилася кількість дітей, які продемонстрували високий та середній рівень сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів, а також зменшилися дані щодо початкового рівня. Проте результати у КГ лишилися майже незмінними. Так, в ЕГ встановлено збільшення кількості учнів з високим (на 22,76%) та середнім (на 1,45%) рівнями сформованості національно-культурної ідентичності за критерієм «уявлення про національно-культурну ідентичність», зменшення кількості учнів з початковим (на 24,22%) рівнем сформованості національно-культурної ідентичності за означеним критерієм. У ЕГ збільшилася кількість учнів з високим (на 22,76%)

та середнім (на 3,45%) рівнями сформованості національно-культурної ідентичності за критерієм «бажання проявляти національно-культурну ідентичність» – за рахунок зменшення кількості учнів з початковим (на 26,21%) рівнем сформованості національно-культурної ідентичності за цим же критерієм. Встановлено, що відбулись зміни у рівнях сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи ЕГ за критерієм «прояв національно-культурну ідентичність у поведінці» – збільшення кількості учнів з високим (на 22,76%) і середнім (на 5,45%) рівнями сформованості національно-культурної ідентичності – за рахунок зменшення кількості учнів з початковим (на 28,21%) рівнем. Отримані результати щодо рівнів сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї до та після формувального етапу експерименту. За результатами проведеного нами експерименту зазначимо, що значна кількість учнів початкової школи на констатув дані щодо початкового рівня. Проте, результати у КГ лишилися майже незмінними.

Встановлено, що відбулись зміни у рівнях сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи ЕГ за критерієм «прояв національно-культурну ідентичність у поведінці» – збільшення кількості учнів з високим (на 22,76%) і середнім (на 5,45%) рівнями сформованості національно-культурної ідентичності – за рахунок зменшення кількості учнів з початковим (на 28,21%) рівнем.

Висновки. За результатами проведеного нами експерименту зазначимо, що значна кількість учнів початкової школи на констатувальному етапі дослідження продемонстрували низький та середній рівень сформованості національно-культурної ідентичності учнів початкової школи. Натомість, після формувального експерименту,

Таблиця 4

Динаміка рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї, у %

Рівні		Високий		Середній		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
За критерієм «уявлення про національно-культурну ідентичність»	До експерименту	27,63	29,79	43,59	45,38	28,78	24,83
	Після експерименту	50,4	30,28	45,04	45,87	4,56	23,85
	Динаміка	+22,76	+0,49	+1,45	+0,49	-24,22	-0,97
За критерієм «бажання проявляти національно-культурну ідентичність»	До експерименту	29,44	29,79	37,99	38,97	32,57	31,24
	Після експерименту	52,2	30,28	41,44	39,44	6,36	30,28
	Динаміка	+22,76	+0,49	+3,45	+0,47	-26,21	-0,96
За критерієм «прояв національно-культурної ідентичності у поведінці»	До експерименту	31,29	31,63	37,79	37,1	30,92	31,27
	Після експерименту	54,05	32,12	43,24	37,6	2,71	30,28
	Динаміка	+22,76	+0,49	+5,45	+0,48	-28,21	-0,99

на констатувальному етапі відбулися значні зміни в учасників ЕГ завдяки ефективній взаємодії вчителів з батьками учнів. Про це переконливо свідчать результати зрізу серед учасників КГ, де не було зафіксовано суттєвих позитивних змін щодо їх рівнів сформованості національно-культурної ідентичності, адже в КГ не було впроваджено організаційно-педагогічних умови формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії школи та сім'ї. Отже, позитивна динаміка рівня сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів, що спостерігалася від початку до завершення дослідно-експериментальної роботи, підтвердила доцільність розроблених та апробованих нами організаційно-педагогічних умов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боришевський, М. Й. Національна свідомість у становленні громадянина. *Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи дослідження*. Київ, 1999. С. 27–34.
2. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9–14.
3. Гончар, Л. В. Формування цінностей сім'ї в сучасній школі та родині: теоретико-методичні аспекти. *Вітчизняна наука: теорія і практика: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Харків (Україна), 15–16 серпня, 2016. С. 24–29.
4. Гуцуляк Л. І. Взаємодія педагогів, батьків та громади як важлива умова ефективності навчання та виховання учнів початкової школи (на прикладі Сполучених Штатів Америки) . *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 515–518.
5. Желанова В. В., Матвієнко О. В. Національно-культурна ідентичність особистості: сутність та структура. *Інноваційна педагогіка*. 2022. 1 (49). С. 17–20.
6. Ігнатуша А.Л. Національно-патріотичне виховання майбутніх вчителів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2015. №7 (296). Ч. 1. С. 206–212.
7. Матвієнко О.В., Силенко Н.І. Особливості формування національно-культурної ідентичності учнів молодшого шкільного віку у позакласній народознавчій діяльності *Науковий журнал. Інноваційна педагогіка*. Випуск 47, Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 266–172.
8. Матвієнко О.В., Силенко Н.І. Вплив української народної педагогіки на формування національно-культурної ідентичності учнів молодшого шкільного віку. *Науковий журнал. Інноваційна педагогіка*. Випуск 44, Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 175–180.
9. Онопрієнко О. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема: понятійний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 21. С. 103–110.